

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ НАПРЯМУ “МЕНЕДЖМЕНТ”

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 2(25), с. 57–61

Вивчається питання професійної спрямованості студентів напрямку “Менеджмент”. Звертається увага на те, що вагоме значення у їх професійній підготовці належить розумінню особливостей управлінської діяльності, визначенню та розвитку спеціальних знань, професійних рис менеджерів, які мають бути орієнтовані на подальшу професійну діяльність.

Нині в Україні продовжує функціонувати система освітньо-професійної підготовки фахівців, базис якої було закладено ще за радянських часів. Відтак підготовка фахівців “за держзамовленням” не відображає повною мірою становища ринку праці та тенденцій його розвитку. Ситуація ускладнюється ще й євроінтеграційними процесами в галузі освіти та переходом на Болонську систему, що передбачає визначення професійного напрямку особистості ще в шкільному віці. Хоча в умовах динамічних змін ринкового середовища, реструктуризації економіки вкрай складним є визначення майбутніх перспективних спеціальностей, які користуватимуться попитом на ринку праці.

Водночас недостатньо високим залишається рівень працевлаштування випускників ВНЗ за фахом, особливо випускників напрямку “Менеджмент”, що свідчить про відсутність у студентів чіткого розуміння їх майбутньої професійної діяльності та зумовлює необхідність здобуття іншого фаху. Ця тенденція також підкріплюється відсутністю інституту направлення молоді на певне місце роботи після закінчення ВНЗ, крім того практично в усіх організаціях прагнуть отримати спеціаліста з досвідом роботи.

Важливість ефективної підготовки управлінських кадрів зумовлена тим, що нині практично усі сфери діяльності, в тому числі і соціальна сфера, культура, державні органи управління, потребують фахівців, що поєднують високу професійну компетентність зі здатністю ефективно працювати за нових соціально-економічних умов.

Але незаперечним є те, що формування висококваліфікованого фахівця, який володіє загальними основами науки управління, специфічними знаннями й уміннями в галузі менеджменту, неможливе без виявлення професійної придатності студентів для управлінської діяльності, починаючи ще з молодших курсів.

Однією з центральних проблем підготовки майбутніх менеджерів є визначення професійної спрямованості щодо можливості розвитку управлінських здібностей та ефективного опанування ними професії менеджера.

Проблема формування мотивів навчання має стати актуальною вже з перших днів навчання студентів у навчальному закладі. Зрозуміло, що в ідеалі до навчального закладу повинні приходити вже професійно зорієнтовані абітурієнти, які не уявляють іншої діяльності у своєму майбутньому житті, крім управлінської. На жаль, ми повинні констатувати факт відсутності інтересу у багатьох студентів не тільки до обраної професії, але й до предмета їх діяльності.

Упродовж останніх років у вітчизняній педагогіці з'явилося чимало праць, присвячених проблемі підготовки менеджерів (Ю. Голубєв, В. Дюков, С. Макаров, М. Махмутов, Ю. Морозов, Ф. Русинов, Є. Уткін, В. Яровий). Тематика досліджень зазначених авторів є доволі широкою, але проблема оптимізації професійної спрямованості студентів до управлінської діяльності майже не знаходить відображення в їхніх працях.

Найцікавішими є дослідження А. В. Юпитова, А. А. Зотова [12], що стосуються ситуації про-

фесійного самовизначення студентів. Зважаючи на ці дослідження, саме у студентів молодших курсів спостерігається нестійкість мотивації і в більшості випадків переважає мотивація страху невдачі, ніж у старшокурсників.

Російська дослідниця Н. С. Ткаченко вважає, що в умовах традиційної організації навчання у ВНЗ мотивація до навчання та задоволення професією значно знижуються саме на другому курсі. А основним фактором професійного становлення студентів у початковий період навчання є ефективна організація самостійності навчально-професійної діяльності, менеджерські навички у роботі з науковою інформацією та розподілі часу [11].

Наукова робота В. О. Зінченко була присвячена проблемі підвищення ефективності формування професійної спрямованості студентів економічних спеціальностей, що є важливим компонентом професійного навчання та становлення особистості майбутнього економіста [5]. У дисертації обґрунтовано педагогічні умови, за яких забезпечується ефективне формування професійної спрямованості майбутніх економістів. У цих розробках започатковано розв'язання проблем професійної спрямованості майбутніх менеджерів.

Існують багатовекторні підходи до розв'язання проблем формування професійної спрямованості студентів. Але дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми професійної спрямованості та її формування у навчальному процесі студентів напряму “Менеджмент”.

Аналіз досліджень та розробок з даної тематики дає можливість констатувати, що в реальному навчальному процесі багатьох навчальних закладів формування готовності майбутніх менеджерів до проектування фахових дій не здійснюється взагалі або має стихійний характер; більшість викладачів недостатньо підготовлені до системної розробки проектно-орієнтованих фахових завдань на матеріалі дисциплін, які вони викладають; зміст навчання здебільшого орієнтований на вивчення теоретичних проблем без визначення їх місця та способів розв'язання в практичній діяльності фахівця конкретної спеціалізації та кваліфікації; переважають традиційні репродуктивні форми навчальної роботи. Водночас у наукових та навчально-методичних розробках, присвячених різним аспектам фахової підготовки менеджерів, відсутні теоретична модель інтегральної готовності майбутніх управлінців до проектування фахової діяльності та системна

науково обґрунтована концепція її практичної реалізації у навчальному процесі. З урахуванням зазначених недоліків виникає необхідність дослідження проблем професійної спрямованості студентів молодших курсів до управлінської діяльності з метою створення концепції організації профорієнтаційної роботи на цьому етапі.

Отже, як у методологічному, так і в науково-практичному плані необхідно більш ґрунтовно зупинитись на визначенні професійної спрямованості студентів молодших курсів та їх придатності до управлінської діяльності.

Визначальним у формуванні професійної спрямованості студентів-менеджерів є початковий етап, який характеризується відсутністю вихідної понятійної бази зі спеціальності. Тому постала нагальна потреба створення таких педагогічних умов підготовки менеджерів, нових методик і експериментальних програм, які б сприяли формуванню високого рівня професійних знань і вмінь поряд з емоційно позитивним, творчим ставленням до професії.

Знання структури професійної спрямованості, її особливостей, врахування рушійних сил процесу необхідне для розв'язання проблеми професійної спрямованості студентів молодших курсів до управлінської діяльності.

На сьогодні більшість ВНЗ пропонують ґрунтовні програми підготовки магістрів напряму “Менеджмент”, насичуючи їх економічним, правовим компонентами. Водночас не враховуються психологічні аспекти особистості майбутнього менеджера, його риси характеру, специфіка галузі.

У Концепції модернізації освіти в Україні підкреслюється необхідність підвищення якості освіти фахівців, вказується на важливість оновлення змісту і технологій освіти з оптимізацією профорієнтаційної роботи зі студентською молоддю.

Розв'язання цієї проблеми бачиться нам в цілеспрямованому формуванні пізнавальної активності до управлінської діяльності у студентів молодших курсів, що в подальшому сприятиме їх саморозвитку, мотивації до самореалізації у практичній діяльності, досягнення високого рівня професіоналізму у швидкозмінливих соціально-економічних умовах.

Особливої актуальності це положення набуває щодо студентів молодших курсів і характеризується віковими особливостями. Усвідомлення майбутньої професії молоді залежить від її виховання, переконань, а також звичок та здобутих

знань. Однак життєві позиції людини з часом мають властивість змінюватись, вона може приймати чи відкидати колишні погляди, формувати вже інші самостійні думки.

Випускники нерідко змінюють і свої професії, і місце роботи часто-густо обирають зовсім не за тим фахом, якому віддали п'ять років свого життя. Отже, вибір своєї майбутньої професії має вирішальне значення для кар'єрного зростання, самореалізації та втілення у життя різноманітних ідей. Тому, щоб вберегтися від неприємностей у майбутньому, необхідно оптимізувати процес професійної спрямованості ще на початку навчального процесу [10].

Важливою складовою визначення професійної спрямованості особистості студентів є цілеспрямований процес підготовки майбутніх фахівців на основі визначення власних прагнень, самопізнання щодо формування професійних, лідерських якостей та стилю майбутнього керівника.

Слід також врахувати, що не всі абітурієнти розуміють, що менеджер — це не просто високооплачуваний фахівець, але й особа, яка має великий обсяг відповідальності не лише за виконувану роботу, а й за підлеглих працівників.

Формування особистості майбутнього менеджера визначається як тривалий, поетапний процес, який починається підготовкою до професійного навчання, тобто організацією на належному рівні профорієнтаційної роботи ще в школі. Аналізуючи комплексні дослідження сучасного стану профорієнтаційної роботи у школі, можна впевнено сказати, що він є незадовільним. Результатом низького рівня інформованості молодих людей про світ професій є невідповідність до самостійного отримання необхідної профінформації.

Відповідно, вищезазначені проблеми ускладнюють процес формування профорієнтаційної спрямованості студентів початкових курсів навчальних закладів.

Дослідження профорієнтаційної спрямованості вже студента, як суб'єкта освітнього процесу, показують, що він став "іншим". І нас хвилює питання, які найбільш характерні зміни відбулися в психологічному портреті студента, що призвели, можливо, до зниження якості навчання. Дослідники виділяють такі основні проблеми: відсутність чіткої системи цінностей, наявність соціальної "безпорадності" і зниження рівня фізичного і психофізичного здоров'я, що зумовлює так званий споживчий тип поведінки, при якому діяльність спрямована на задоволення особистих

потреб біологічного і соціального рівня при мінімальних витратах власних зусиль [8, 281].

Упродовж останніх років відбувається стійке зниження задоволеності випускників ВНЗ здобуттям вищої професійної освіти й адекватності вибору спеціальності. Були виявлені найтипівіші внутрішні кризи студентів: перший курс — криза очікувань, третій курс — криза самовизначення, четвертий-п'ятий курс — криза працевлаштування, при закінченні навчального закладу — криза професійної адаптації. Ситуація невизначеності у майбутньому знижує пізнавальну мотивацію молоді. Дослідження показали, що позитивні зміни відбуваються при безперервній профорієнтаційній роботі зі студентами впродовж усього терміну навчання, особливо зі студентами молодших курсів. Оптимізація профорієнтаційної роботи зі студентами молодших курсів зменшує проблеми професійної спрямованості студентів на старших курсах. Водночас встановлено, що з кожним курсом навчання змінюється структура мотивів, що цілком закономірно, оскільки формується індивідуальний стиль навчальної, а потім і професійної діяльності.

Оптимізація професійної спрямованості студентів молодших курсів є головною умовою діяльності вищого навчального закладу. Втілення в життя оперативних заходів щодо усунення проблем професійної спрямованості студентів молодших курсів сприятиме вдосконаленню управління навчальним процесом, тим самим підвищить рівень академічної успішності студентів.

Завдання професійної освіти полягає у формуванні та розвитку високого інтелекту майбутніх фахівців, їхніх особистісних рис, здібностей, талантів. Профорієнтаційна робота зі студентами молодших курсів основана на системному вивченні впливу факторів на результати діяльності академічної успішності студентів. Розглянемо основні з них:

- 1) фактори, що визначають навчальну діяльність студентів (рівень довшівської підготовки, рівень підготовки по забезпечуючих дисциплінах, рівень відвідуваності занять, рівень поточної успішності, мотивація у здобуванні вищої освіти);
- 2) фактори, що забезпечують навчальну діяльність студентів (рівень забезпеченості літературою, рівень забезпеченості навчально-методичними розробками, рівень викладання лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять, умови для самостійної роботи, умови для навчання);

- 3) фактори, що впливають на навчальну діяльність студентів (матеріальне становище студента, місце помешкання, організація харчування, соціально-психологічний клімат у групі, на курсі, участь в НДРС) [8, 285].

Необхідно враховувати ще й фактори соціалізації та фактори особистих характеристик, які, з одного боку, сприяють формуванню особистості майбутнього менеджера, а з другого — перешкоджають її розвитку. Розглянемо ці групи факторів.

1. Фактори особистих характеристик:

- сприяючі:
 - упевненість в собі, ініціатива в соціальних контактах, емоційна врівноваженість, розвинена уява;
 - висока задоволеність працею, яскраво виражена мотивація досягнення успіхів, уміння використовувати й оцінювати знання.
- перешкоджаючі:
 - висока виразність стереотипів у структурі особистості; емоційна неврівноваженість, низька задоволеність працею;
 - високий рівень нейротизму як показник емоційної нестійкості індивіда, емоційної лабільності, неврівноваженості нервово-психічних процесів, що виявляється у підвищеній збудливості, реактивності, низькому порозі переживання дистресу і переважанні негативно забарвлених емоційних станів;
 - неузгоджень у ціннісній сфері, що виражається в неможливості реалізації педагогом значущих змістових життєвих цілей, а також пріоритетних типів поведінки, переважного способу дій і значущих властивостей особистості у своїй професійній діяльності;
 - низький рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції емоцій і поведінки.

2. Фактори соціалізації:

- сприяючі:
 - близькість стосунків з батьками, їх високий професійний і освітній статус; партнерські взаємини як стиль виховання;
 - освіченість педагога, систематичне підвищення ним кваліфікації, кар'єрне зростання, здатність практично користуватися психологічними вміннями й навичками;
- перешкоджаючі:
 - відсутність батьків; низький професійний і освітній статус батька та матері,

відчужені стосунки з батьками; надмірна турбота як стиль виховання;

- практична незатребуваність педагога, випадкове підвищення кваліфікації, відсутність обміну досвідом, неспроможність використовувати на практиці психологічні вміння і навички.

Крім цього рівень професійної спрямованості студентів молодших курсів пов'язаний з рівнем латентного фактора (добросердність — відчуженість; безпечність — заклопотаність; самостійність — залежність від групи) [9, 3–5].

Аналіз спеціальної літератури дав нам можливість виділити низку основних якостей та вмінь, необхідних спеціалісту-менеджеру: готовність до навчання, засвоєння нових знань, прийомів роботи; активність; лідерство; вміння працювати у колективі; креативність (спроможність продукувати нові ідеї); здатність сприймати й аналізувати, а також систематизувати інформацію; вміння планувати діяльність і переключатися на нові її форми.

Наведені якості та вміння не є вродженими, але вони формуються у процесі оволодіння професією й обумовлюються завданнями, що постають перед спеціалістом. Безумовно, що наведена модель спеціаліста-менеджера не є абсолютною і може варіюватися залежно від специфіки індивідуальних якостей та соціально-психологічних умов професійного самовизначення. Базою виховання основних професійних якостей і здібностей менеджера є не тільки процес навчання, а й профорієнтаційна робота [3, 7].

Модель професійної спрямованості студентської молоді до управлінської діяльності містить такі взаємопов'язані структурні компоненти, як:

- а) спрямованість особистості майбутнього менеджера на проектування фахової діяльності (психологічний аспект);
- б) когнітивно-діяльнісна готовність до особистісного засвоєння змісту управлінської діяльності за допомогою проектування (практичний аспект);
- в) готовність майбутнього менеджера до саморозвитку за допомогою проектування загального та професійного розвитку (аспект самовдосконалення) [6, 189].

Зазначимо, що ця проблематика не може розглядатися без урахування можливості системи освіти задовольнити потреби ринку праці, запити роботодавців, з одного боку, і процесу глобалізації, що відбувається, з другого.

У цілому вирішення завдання формування професійної компетентності майбутніх фахівців

можливе шляхом цілеспрямованого педагогічного управління оптимізацією навчального процесу, докорінної зміни технології здобуття нових знань та становлення майбутнього менеджера на базі використання інноваційних освітніх технологій.

Подальшого дослідження потребує виявлення факторів та умов формування професійної компетентності в управлінській діяльності, а також подальшої розробки потребує питання формування педагогічних установок у різноманітних навчальних ситуаціях; диференціації механізму формування професійної спрямованості студентів початкових курсів; подальше вивчення взаємодії та особливостей прояву об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливають на процес формування професійної спрямованості.

Література

1. Банько Н. А. Формирование профессионально-педагогической компетентности как компонента профессиональной подготовки менеджеров: Моногр. — Волгоград: ВолгГТУ, 2004. — 75 с.
2. Болюбаш Н. М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів // Економіка, планування і управління галузі. — 2009. — № 9. — С. 236—243.
3. Волкова В. В. Формування професійної спрямованості студентів-менеджерів на початковому етапі навчання (на матеріалі англійської мови). — Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луган. держ. пед. ун-т. — Луганськ, 2000. — 19 с.
4. Зінченко В. О. Врахування психолого-педагогічних особливостей початкового етапу навчання на формування професійної спрямованості студентів економічних спеціальностей // Освіта Донбасу. — 2007. — № 1. — С. 78—81.
5. Зінченко В. О. Професійна спрямованість майбутніх економістів як фактор ефективного формування кваліфікованого персоналу // Соціально-економічний розвиток України в умовах євроінтеграції: Зб. тез міжнар. молодіжної наук.-практ. конф. — Луганськ, 2007. — С. 159—162.
6. Кошелева Н. Г. Характеристика етапів дослідницько-експериментальної педагогічної роботи з формування в майбутніх економістів умінь проектування фахової діяльності // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. — К., 2009. — № 1. — С. 189—194.
7. Кошелева Н. Г. Формування готовності майбутніх економістів до проектування фахової діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луган. держ. пед. ун-т. — Луганськ, 2010. — 9 с.
8. Лобунець В. І., Коваленко Д. В. Науково-методичні засади аналізу академічної успішності студентів // Зб. наук. праць: Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — Х.: УІПА, 2006. — № 14—15. — С. 281—288.
9. Методика аналізу академічної успішності студентів / За заг. ред. В. І. Лобунець, М. К. Кравцова, М. К. Резніченко, А. І. Тарасенко — Харків: УІПА, 2007. — 19 с.
10. Орієнтири для вибору професії / Еволюція поглядів студентів на свою майбутню професію. — <http://www.profosvita.org.ua/uk/index.html>
11. Ткаченко Н. С. Профессиональное становление студентов в учебный период обучения в вузе // Вестн. Кыргызско-Российского Славянского ун-та. — Бишкек, 2007. — № 1. — 10 с.
12. Юпитов А. В., Зотов А. А. Исследование ситуации профессионального самоопределения студентов // Социологические исследования. — М., 1997. — № 3. — С. 84—92.

Закцентовано увагу на визначенні професійного спрямування для майбутніх управлінців. Аналізуються питання формування готовності студентів до проектування фахових дій. Визначено основні чинники розв'язання проблем професійної спрямованості, що сприятиме вдосконаленню управління навчальним процесом, підвищить фаховий рівень випускників та забезпечить ефективну реалізацію їх потенціалу на ринку праці.

Акцентируется внимание на определении профессионального направления для будущих управленцев. Анализируются вопросы формирования готовности студентов к проектированию профессиональных действий. Определены основные факторы решения проблем профессиональной направленности, что будет способствовать совершенствованию управления учебным процессом, повысит профессиональный уровень выпускников и обеспечит эффективную реализацию их потенциала на рынке труда.

In the paper, attention is paid at determination of a professional orientation for future managers. The questions of formation of students readiness to design professional activities are analyzed. The main troubleshooting factors of professional orientation are defined. This will contribute to perfection of the management of the educational process, the professional competence of graduates and will also ensure an effective realization of their potential in the labor market.

Надійшла 1 квітня 2010 р.